

Ljubica KORDIĆ (Osijek)
Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera
kljubica@pravos.hr

METAFORA U NJEMAČKOM I HRVATSKOM PRAVNOM IDIOMU

Slijedom povijesne utemeljenosti hrvatskog pravnog sustava na pravu i zakonodavstvu Austrougarske, evidentan je utjecaj njemačkog pravnog idioma na hrvatski. Kako su se u vrijeme pripadnosti Hrvatske Austrougarskoj Monarhiji zakoni prevodili s njemačkog na hrvatski, vidljivi su mnogi tragovi njemačkoga jezika u hrvatskome jeziku prava, što je posljedica doslovnog prevođenja pravne frazeologije i terminologije. Osobito su zanimljivi primjeri uporabe metafore u zakonima na njemačkom jeziku koje susrećemo od prvih pisanih zakona na tom jeziku sve do danas. Zadatak ovoga rada je na korpusu austrijskog i hrvatskog Zakona o kaznenom postupku pokazati u kojoj je mjeri i kojim jezičnim oblicima metafora bila i jest zastupljena u tekstu Zakona o kaznenom postupku iz 1873. i suvremenom iz 2006. te na korpusu teksta hrvatskog analognog zakona komparativno analizirati pojavne oblike metafore, kao i metode i načine prevođenja metaforičnih izraza na hrvatski i utvrditi zastupljenost metafore u hrvatskom jeziku prava u odnosu na njemački.

Ključne riječi: *pravni idiom, hrvatski jezik, njemački jezik, metafora, pravna terminologija i frazeologija*

1. Uvodne napomene

Utjecaj njemačkoga i osobito austrijskog prava na pravni sustav Republike Hrvatske očit je u mnogim pravnim područjima. Taj se utjecaj povijesno zasniva na činjenici utemeljenosti hrvatskoga građanskog i kaznenog zakonodavstva na austrijskom Općem građanskom zakoniku (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch), odnosno Kaznenom zakoniku (Strafgesetzbuch) te

na zajedničkoj pripadnosti hrvatskog i austrijskog (njemačkog) pravnog sustava kontinentalno-europskom pravnom krugu.¹

Kao posljedica prevođenja austrougarskih zakona na hrvatski evidentan je i utjecaj njemačkoga jezika prava na hrvatski, što se osobito uočava na razini leksika i stila. Postoji mnoštvo primjera preuzimanja pravne terminologije i frazeologije iz njemačkog jezika. Osobito su s lingvističkog stajališta zanimljivi doslovni prijevodi metaforičnih pravnih fraza, primjerice *podići tužbu* i *uložiti žalbu* (*Klage erheben*, *Berufung einlegen*) te izraza poput *pravna stvar* ili *očevid* (*Rechtssache*, *Augenschein*). Intrigantni su primjeri doslovnog prijevoda koji se kosi s gramatičkim pravilima hrvatskoga jezika, poput *biti zapriječen kaznom* – što je doslovan prijevod njemačke prijedloške fraze *mit Strafe bedroht sein*. Čuje se i još drastičniji primjer pogrešnog atribuiranja *zapriječena kazna* ili čak *zapriječena kazna* (gramatički ispravna hrvatska inačica bila bi: *za to kazneno djelo prijeti kazna od...* ili *za to je djelo u zakonu zapriječeno kaznom od...*, ali nikako pridjevska prijevodna varijanta).

U istraživanju koje slijedi pokazat ćemo da je metaforičnost kao stilska konstanta njemačkoga jezika prava i danas bitno obilježje njemačkih pravnih tekstova te komparativno istražiti je li metafora u istoj mjeri zastupljena i u hrvatskom jeziku prava.

2. Istraživanje uporabe metafore u njemačkom i hrvatskom kaznenoprocесnom pravu

2.1. Metafora kao obilježje njemačkog pravnog idioma od najstarijih vremena

Elemente metafore susrećemo u najstarijim pravnim dokumentima, a i danas ih prepoznamo u izrekama vezanim za različite pravne situacije ili u narodnim poslovicama. Takvog su karaktera narodne poslovice i izreke koje potječu iz germanskoga običajnog ili pisanog prava. Izrazi *das, was der Wind beweht und die Sonne bescheint* (ono što vjetar nosi i sunce obasjava) ili *was der Wind beweht und der Regen besprengt* (ono što vjetar nosi i kiša poškropi) starogermanski su oblik definiranja pokretnina, dok su nekretnine definirane kao *was die Egge bestrichen und die Hecke bedeckt* (ono što je drljača povlačala i živica prekrila).² Dokaz počinjenja protupravnog djela izražava poslovice *Wo sich der Esel wälzt, da muss er Haare lassen* (gdje se magarac

¹ Gavella, N., M. Alinčić, P. Klarić, K. Sajko, T. Tumbri, Z. Stipković, T. Josipović, I. Gliha (1994). *Hrvatsko građanskopravno uređenje i kontinentalnoeuropski pravni krug*. Zagreb: Sveučilišna tiskara, str. 11.

² Günther, Lothar (1898). *Recht und Sprache. Ein Beitrag zum Thema vom Juri-stendeutsch*. Berlin: Karl Heymanns Verlag, str. 9.

valja, ostaju dlake). Poslovica *Trittst du mein Huhn, so wirst du mein Hahn* (gaziš li moju kokoš, postaješ moj pijetao) također potječe iz starogermanskog prava i odraz je odredbe prema kojoj je ženidba osobom u ropskom odnosu značila gubitak vlastite slobode. Izreka *Eine Frau hat während der Ehe nichts als den blauen Himmel und den Spinnrocken* (žena za vrijeme braka ne posjeduje ništa osim plavog neba i preslice) trag je starogermanskog propisa prema kojemu žena u braku nije imala nikakvog posjeda. Također, izreka *jemanden auf den Schild erheben* (nekoga postaviti na štit) znači postaviti nekoga na čelo pokreta ili političke stranke, što potječe od germanskog običaja koji se primjenjivao kod biranja novoga kralja ili kneza. *Jemanden den Stuhl vor die Türe setzen* (postaviti komu stolac pred vrata) odnosi se osporavanje ili oduzimanja imovine (prema germanskoj simbolici sjedanjem na stolac simbolično se označavao posjed). Izreka *unter den Hammer kommen* (doći pod čekić) potječe iz staronjemačkog postupka stavljanja imovine na dražbu, dok je izraz *an die Bank (Bänkle) kommen* (dospjeti na klupu) metafora za izlazak pred sud i vuče korijene iz pravne povijesti Germana, kod kojih se suđenje održavalo na podiju okruženom klupama na kojima su sjedili porotnici. Izreka *auf die lange Bank schieben* iste je etimologije i upućuje na oče-kivano dugi sudski postupak. Iz vremena Karla Velikog potječe metafora *an die große Glocke hängen* (objesiti na velika zvana), a odnosi se na običaj pribijanja optužbi ili drugih obznanâ na ogradu mjesnoga zvonika.³ Na vrste kaznenih mjera iz toga vremena upućuje i niz metaforičnih izreka vezanih uz leksem „vatra“: *die Hand ins Feuer setzen* (staviti ruku u vatru), *für jemanden durchs Feuer gehen* (hodati po vatri za koga), *glühendes Eisen tragen* (nositi užareno željezo), *auf glühenden Pflugscharen gehen* (hodati po užarenim plugovima), *auf glühendem Kohlen sitzen* (sjediti na užarenom uglju).

2.2. Pristup i metoda istraživanja

Iako su općeprihvaćena stilska obilježja zakonskoga teksta jednostavnost, jasnoća, neutralnost, logičnost i objektivnost izričaja, neupitno je da pravni idiom sadrži i elemente metaforičnosti, o čemu svjedoče i neki do sada objavljeni radovi iz područja pravne lingvistike. U fokusu ovoga rada bit će metaforičnost u njemačkom i hrvatskom jeziku prava, a istraživanje će se provesti na konkretnim zakonskim tekstovima na njemačkom i hrvatskom jeziku. U svrhu preciznosti i veće pouzdanosti podataka komparativni prikaz uporabe metafore u dvama pravnim idiomima bit će načinjen na dvama zakonima iz istog pravnog područja: kaznenog procesnog prava.

³ Günther, Lothar (1898). *Recht und Sprache. Ein Beitrag zum Thema vom Juristendeutsch*. Berlin: Karl Heymanns Verlag, str. 121.

Prvi zakon na kojemu se temelji istraživanje nastao je otprilike kad i Opći građanski zakonik. Riječ je o austrijskom Zakonu o kaznenom postupku (*Strafprozessordnung – StPO*) iz 1873. godine. Uz tekst te najranije verzije Zakona, korpus istraživanja čini i suvremena verzija iz 2006. godine. Starija je verzija uključena u istraživanje kako bi se mogle uočiti promjene u zastupljenosti metafore u zakonskom tekstu nastalom prije više od dva stoljeća u odnosu na suvremeni zakonski tekst iz istoga područja. Komparativni se prikaz temelji na usporedbi zastupljenosti metafore u austrijskom i hrvatskom Zakonu o kaznenom postupku (ZKP iz 2003. s izmjenama i dopunama iz 2006. godine). Za starije se austrijsko izdanje zakona koristi metoda jednostavnog iščitavanja i bilježenja primjera, dok se novija izdanja istražuju računalnim pretraživanjem, jer su tekstovi suvremene verzije navedenih zakona dostupni na internetu. Bit će zanimljivo vidjeti koji su metaforični izrazi preuzeti iz njemačkog *Strafprozessordnung* u hrvatski analogni zakon i koji su se prijevodni postupci i metode rabile u prenošenju metaforičnih izraza na hrvatski. Isto tako, utvrdit će se na koji način i u kojoj mjeri sâm jezični sustav utječe na prevođenje takvih izraza i koliko je u tom procesu nazočna jezična kreativnost u smislu tvorbe novih riječi i izraza primjerenijih sustavu jezika-cilja, u ovom slučaju hrvatskog.

3. Rezultati istraživanja uporabe metafore u austrijskom Zakonu o kaznenom postupku

Metafore kao skraćene usporedbe i izrazi koji sadrže preneseno značenje druge riječi učestalo se javljaju u jeziku prava – pa tako i u korpusu na kojemu se temelji ovo istraživanje. Prema vrstama riječi – na što će ukazati i primjeri iz istraženog korpusa – dominiraju imenice i glagoli metaforičnog značenja. Najučestalija imenica pravnog karaktera u cijelom korpusu jest *Sache* (*Strafsache*). Doslovno je prevedena na hrvatski (*stvar: pravna stvar, kaznena stvar*) i semantički obuhvaća sve (kazneno)pravne sporove. Gotovo identičan slučaj je imenica *die Partei* (hrv. *stranka*), čije je semantičko polje u jeziku prava drugačije naravi od onoga u općem jeziku, a i u njemačkom i u hrvatskom pravnom idiomu odnosi se na *stranku u sporu*. Izrazi učestalo zastupljeni u korpusu svih triju izdanja austrijskog Zakona o kaznenom postupku, *der Verletzte* i *der Betroffene*, nose izrazito obilježje metaforičnosti, a riječ je o izvedenicama iz glagola *verletzen* (ozlijediti, povrijediti), odnosno *betreffen* (pogoditi koga). Zanimljivo je da se u najstarijoj verziji StPO iz 1873. često javlja sintagma *der in seinen Rechten Verletzte* (StPO 1873: 4. ff), iz koje se u novoj verziji Zakona iz 2006. zadržala samo imenica *der Verletzte*. U hrvatskom se za oba izraza najčešće javlja isti ekvivalent: *oštećenik* ili *oštećena osoba* koji nije metaforičnog karaktera, nego personificira sve osobe koje su oštećene tuđim radnjama ili propustima. Imenica *das*

Gutachten (hrv. *stručno mišljenje, vještačenje*) vrlo je slikovita i također je metaforičnog značenja s obzirom na sastavnice *gut* i *achten*. Etimološko-semantička analiza riječi ukazuje na zorno izricanje onoga što je zadatak vještaka, odnosno stručnjaka zaduženog za stručnu i minucioznu analizu sporne situacije: *gut achten* = *dobro paziti*. Hrvatski ekvivalent *stručno mišljenje* nije metaforičnog karaktera, dok je sinonim *vještačenje* rezultat jezične kreativnosti nastao izvođenjem iz riječi *vješt* (*biti vješt u čemu*). Zanimljivo je da je njemački jezik prava za stručnjaka koji daje stručno mišljenje i provodi vještačenje stvorio izraz *der Sachverständige* (hrvatski ekvivalent: *vještak*), dok se izrazi *Gutachter*, odnosno *Begutachter*,⁴ koji bi bili logično rješenje s obzirom na učestalost izraza *Gutachten*, uopće ne rabe u obrađenom korpusu. Leksem *der Vormund* (skrbnik, staratelj), koji s obzirom na suvremeno značenje leksema *Mund* (*usta*) ima obilježje metafore jer upućuje na onoga koji pravno zastupa malodobnu osobu, zapravo potječe od staronjemačke riječi *die Munt*, lat. *manus, potestats*, što znači *ruka, zaštita* te i etimološki ima obilježje prenesenog značenja (jer skrbnik jest onaj tko se brine za drugu pravno ili stvarno nesposobnu osobu i štiti ju). Daljnji su primjeri metafore *der Augenschein* (na hrvatski doslovno prevedeno metaforičnom složenicom *očevid*), *die Rechtspflege* (*pravosuđe*), koja je u njemačkom nastala slaganjem izraza *Recht* (*pravo*) i *pflegen* (*njegovati, prakticirati*) te vrlo učestala imenica *Rechtskraft*, koja je doslovno prevedena na hrvatski jezik (*pravna snaga*) i metaforične je naravi. Imenica *der Freispruch* (transformacija u semantičkom smislu: *Aussprechen der Entscheidung, jemanden von der Bestrafung zu befreien*) nosi u sebi obilježja metafore, jer površinska struktura može ukazivati na posve drugi semantički karakter (sa stajališta tvorbe riječi ta se složenica sastoji od odredbenice *frei* = *slobodan* i *sprechen* = *govoriti*). Taj je leksem ujedno i tipičan primjer skrivenog pravnog izraza (*verdeckter Fachausdruck*),⁵ jer ništa u njemu izravno ne ukazuje na pripadnost pravnom idiomu. Hrvatska istoznačnica nije metaforičnog niti slikovitog karaktera i točno odražava njegovo pravno značenje: *oslobađajuća presuda*. Sličnog je karaktera i skriveni pravni izraz *Freiheitsstrafe* (*Freiheit* = *sloboda*, *Strafe* = *kazna*), čiji bi doslovan prijevod glasio *kazna lišavanja slobode*, dok je uobičajeni hrvatski ekvivalent: *zatvorska kazna*. Stručni izraz *das Rechtsmittel*, po nekim tumačenjima skraćeno od *Rechtsheilmittel*, također je metaforične naravi. Iste je naravi i hrvatska istoznačnica *pravni lijek*, no sinonimna prijevodna varijanta *pravno sredstvo* nije metaforičnog karaktera. Sličnog je karaktera izraz *Rechtsbehelf(e)*, koji u njemačkom zbog širine semantičkog po-

⁴ Jakić, Hurm (1991): Hrvatsko-njemački rječnik – Kroatisch-deutsches Wörterbuch. Zagreb: Školska knjiga, str. 1163.

⁵ Weber, Siegfried (1995). *Sprache und Recht*. Chemnitz: Universität Chemnitz, str. 74.

lja temeljne riječi *-behelfe* (pomoć) nosi metaforična obilježja. Hrvatska istoznačnica *pravni lijek* također je metaforičnog karaktera,⁶ dok je *njezin sinonim pouka o pravnom lijeku* samo dijelom metafora. Zanimljiv je primjer metafore i pravni izraz *Blutschande* (*Blut* = krv, *Schande* = sramota). I ovaj put hrvatski ekvivalent (*rodoskrnuće*) točno odražava semantičku stranu izraza i ne nosi obilježje metafore.

Glagoli u službi metafore u semantičkoj su vezi s pripadajućom imenicom i čine glagolske frazeme. Zanimljivo je da su mnoge hrvatske istoznačnice također metaforične naravi i možemo ustvrditi da je u tim slučajevima riječ o izravnom prijevodu s njemačkoga. Tako u pravnoj frazeologiji *prava izrastaju* ili *se gase* (*Rechte erwachsen, erlöschen*), ali ih se može i *povrijediti* (*Recht verletzen*), odnosno u njih *dirati* (*Rechte berühren*). Tuženik se *tereti* (*zur Last legen*), tužba se *podizhe* (*Klage erheben*), žalba *ulaže* (*Berufung einlegen*), šteta *trpi* (*Schaden erleiden*), a pravna sredstva *iscrpljuju* (*alle Rechtsmittel erschöpfen*). Ovdje je riječ o **imenskim frazemima** (Helbig-Buscha: Nominalwendungen) koji sadrže, uvjetno rečeno, „pravne“ funkcionalne glagole. Ti se glagoli ne navode u listama funkcionalnih glagola,⁷ ali su karakteristični za njemački jezik pravne struke i nositelji su metaforičnih obilježja cijeloga frazema jer su izgubili svoje izvorno značenje. Takvi frazemi koji sadrže elemente metafore, uz već navedene, jesu: *Bedenken finden* – *razmišljati, promišljati*; *Strafe verhängen* – *dosuditi kaznu*; *Strafe aufheben* – *ukinuti kaznu*; *Strafe mildern* – *ublažiti kaznu*; *Urteil fällen* – *donijeti presudu*; *Beschluss fassen* – *donijeti odluku / rješenje*; *Tatbestand erheben* – *utvrditi činjenično stanje*; *Untersuchung eröffnen* – *otvoriti / započeti istragu*; *sich den Verteidiger / Rechtsbeistand bestellen* – *uzeti branitelja / zastupnika*; *Augenschein einnehmen* – *obaviti očevid*; *Einspruch einlegen* – *uložiti prigovor/prigovoriti*; *Befund abgeben* – *dati nalaz / mišljenje*; *Gutachten abgeben* – *dati stručno mišljenje*; *das Wort erhalten/erteilen* – *dobiti riječ / dati riječ*; *in die Zuständigkeit fallen* – *spadati u nadležnost biti u nadležnosti*; *Einwendung vorbringen* – *iznijeti prigovor/primjedbu*; *gegen das Gesetz verstoßen* – *ogriješiti se o zakon*; *sich des Verteidigers / des Rechtsbeistandes bedienen* – *uzeti branitelja / odvjetnika/zastupnika*. Zanimljivo je da se jedino u izdanju iz 1873. javljaju fraze *in die Action treten* (*pokrenuti postupak*) i *Beschränkung erfahren* (*biti ograničen*), koje se stoga mogu smatrati zastarjelima.

⁶ Šarčević, Susan – Sokol, Nina – Topolnik, Vladimira (2009). *Njemački za pravnike* – Deutsch für Juristen. Zagreb: Narodne novine, str. 108.

⁷ Vidi: Helbig, Gerhard, Joachim Buscha, (1980). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie; Götze, Lutz, Gabriele Pommerin-Götze, Ulla Mayer (2000). *Bertelsmann Schüler-Grammatik*. München: Bertelsmann Lexikon Verlag Gütersloh.

U istraženom korpusu dvaju Zakona o kaznenom postupku na njemačkom jeziku dominiraju **frazemi s funkcionalnim glagolima**, koji pretežno ili isključivo vrše gramatičko-sintaktičku funkciju i izgubili su svoje izvorno značenje.⁸ Upravo zbog gubitka izvornog značenja glagola, mnogi su glagolski frazemi u istraženom korpusu metaforične naravi. Učestale su fraze s funkcionalnim glagolima *bringen, kommen, geben, erteilen, erfahren, finden, führen, machen, leisten, nehmen, setzen, stellen i treffen*.⁹ Njih u ograničenom smislu svrstavamo u metafore, jer preneseno značenje imaju tek ako se obje sastavnice izraza doslovno prevedu. U istraženom korpusu pronađeni su sljedeći sklopovi s funkcionalnim glagolima, čiji je slijed ovdje načinjen prema kriteriju učestalosti. Najzastupljeniji su frazemi s glagolom *führen* (voditi): *Anklageschrift führen* (voditi optužnicu), *Protokoll führen* (voditi zapisnik, tj. zapisivati), *Aufsicht führen* (voditi nadzor, tj. nadzirati), *Beschwerde führen* (voditi žalbeni postupak, tj. žaliti se), *Beweis führen* (voditi dokazni postupak, tj. dokazivati), *Vorsitz führen* (voditi predsjedanje, tj. predsjedati). Zatim po učestalosti slijedi glagol *nehmen*: *in Anspruch nehmen* – uvažiti nešto / računati na nešto; *in Beschlag nehmen* (zaplijeniti), *Einfluss nehmen* (utjecati), *in Schutz nehmen* (uzeti u zaštitu), *Einsicht nehmen* (imati uvid u nešto, uvidjeti nešto), *Rücksicht nehmen* (imati obzira), a zatim *setzen, stehen, stellen i treffen*, koji se, kako to primjeri ilustriraju, nerijetko javljaju u formi prijedloških frazema: *in Kenntnis setzen* – staviti/dati na znanje; *in Kraft setzen* – staviti na snagu; *außer Kraft setzen* – staviti izvan snage; *in Verbindung setzen* – povezati; *außer Zweifel setzen* – staviti izvan sumnje; *in Zweifel setzen* – staviti u sumnju; potom *stehen* (*im Verhältnis stehen* – biti u vezi/povezan; *in Frage stehen* – biti upitno; *in Verwendung stehen* – biti u primjeni; *im Widerspruch stehen* – biti u nesuglasju; *unter der österreichischen Gerichtsbarkeit stehen* – biti u nadležnosti austrijskog sudstva), *stellen* (*Antrag stellen* – staviti zahtjev / nalog, tj. zahtijevati / naložiti; *in Frage stellen* – staviti u pitanje / biti upitno; *Anspruch stellen* – postaviti zahtjev, zahtijevati; *Forderung stellen* – postaviti zahtjev / zahtijevati / potraživati); *treffen* (*Vorbereitungen treffen* – izvršiti pripreme/ pripremiti; *Verfügung treffen* – donijeti odluku / odredbu, tj. odlučiti / odrediti; *Entscheidung treffen* – donijeti odluku / odlučiti; *Beschluss treffen* – donijeti odluku / riješenje, tj. odlučiti, riješiti). Nešto se rjeđe u pravnoj frazeologiji susreću glagoli *bringen* (*zur Abstimmung bringen* – staviti na glasovanje, glasovati; *in Erfahrung bringen* – primijeniti), *kommen* (*zur Kenntnis kommen* – doći do spoznaje, saznati; *zur Entscheidung kommen/schreiten* – doći do odluke, odlu-

⁸ Vidi: Helbig, Gerhard, Joachim Buscha, (1980). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, str. 74.

⁹ Vidi: Helbig, Gerhard, Joachim Buscha, (1980). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, str. 74 ff.

čiti), *geben* (*Auftrag geben* – dati nalog, *naložiti*; *Einwilligung geben* – dati privolu, *pristati*), *treten* (*in Verkehr treten* – ući u opticaj; *in Kraft treten* – stupiti na snagu), *versetzen* (*in den Ruhestand versetzen* – umiroviti; *in den Anklagestand versetzen* – optužiti) i *ziehen* (*in Betracht ziehen* – uzeti u obzir; *Schlüsse ziehen* – izvući zaključke, *zaključiti*). Primjeri *Geschäfte an sich ziehen* (uzimati / zaključivati poslove) te *der Willkür des öffentlichen Anklägers Preis geben* nisu zastupljeni u izdanju StPO iz 2006.

Pridjevi metaforičnog karaktera redovito se javljaju u **kolokacijama** s imenicama. Kolokacije su „dvije ili više riječi koje se uobičajeno pojavljuju zajedno u slobodnoj vezi, što znači da zadržavaju svoje značenje i javljaju se samostalno i u drugim vezama“.¹⁰ U istraženom korpusu austrijskih izdanja ZKP (StPO) najfrekventnije su sljedeće metaforične kolokacije: *der öffentliche Ankläger* (javni tužitelj), *die zur Last gelegte Handlung* (radnja stavljena na teret), *verhängte Geldstrafe* (dosuđena novčana kazna), *einfache Senate* (mali senati), *der erhobene Zweifel* (pobuđena sumnja), *außerordentliches Rechtsmittel* (izvanredni pravni lijek), *entlastende Tatsache* (olakotna okolnost), *materielles Recht* (materijalno pravo), *materielle Wahrheit* (materijalna istina), *öffentliches Interesse* (javni interes), *herrschende Ansicht/Meinung* (vladajuće mišljenje), *sachliche Kompetenz* (stvarna nadležnost), *physische Person* (u izdanju StPO iz 2006. zamijenjena je izrazom *natürliche Person*). Navedene pravne kolokacije svoj karakter metaforičnosti duguju polisemiji pridjeva, kao npr. *öffentlich* (otvoren i javan), koji se u pravnom idiomu rabi u značenju *javan*, odnosno *državni*.

4. Komparativni prikaz uporabe metafore u hrvatskom Zakonu o kaznenom postupku

Metaforičnost njemačkih pravnih izraza odrazila se i na hrvatski pravni idiom. Osobito je ta pojavnost uočljiva na razini leksika. Tako su zbog doslovnog prevođenja neki leksemi zadržali svoje izvorno metaforičko obilježje, kao: *Augenschein* – očevid, *Rechtskraft* – pravna snaga, *Rechtskräftigkeit/Rechtswirksamkeit* – pravomoćnost, *Rechtsmittel* – pravni lijek, *Sache* (*Rechtssache*) – pravna stvar i sl. Hrvatske istoznačnice, kao što vidimo, uglavnom su u formi kolokacije. Brojni su glagoli prenesenog značenja također izravno prevedeni s njemačkoga: *teretiti*, *biti oštećen*, *kršiti zakon*. Ipak, često se umjesto metaforičnih javljaju „realistični“ izrazi, primjerice da zakonski uvjeti *prestaju*, a ne „gase se“ (*erlöschen*). Ta je pojavnost osobito izražena kod istoznačnica njemačkih funkcionalnih glagola koji se u hrvatskom tekstu često izostavljaju, pa hrvatske istoznačnice nisu metaforične naravi: *Protokoll führen* – zapisivati, *Aufsicht führen* – nadzirati, *Beschwerde*

¹⁰ Gačić, Milica (2009). *Od riječi do riječi*. Zagreb: Profil, str. 280.

führen – žaliti se, *Beweis führen* – dokazivati, *Vorsitz führen* – predsjedati, *in Beschlag nehmen* – zaplijeniti, *Einfluss nehmen* – utjecati, *Einsicht nehmen* – uvidjeti, *Vorbereitungen treffen* – pripremiti. U nekim se slučajevima javljaju dvije prijevodne verzije glagola: kao funkcionalni glagol u sklopu fraze i kao puni glagol, npr.: *Antrag stellen* – dati nalog, naložiti; *Anspruch stellen* – postaviti zahtjev, zahtijevati; *Forderung stellen* – postaviti zahtjev / zahtijevati / potraživati; *Verfügung treffen* – odlučiti / odrediti; *Entscheidung treffen* – donijeti odluku/odlučiti; *Beschluss treffen* – donijeti rješenje, tj. odlučiti, riješiti. Prijedloške fraze s funkcionalnim glagolima uglavnom su doslovno prenesene hrvatski jezik: *in Kenntnis setzen* – staviti/dati na znanje; *in Kraft setzen* – staviti na snagu; *in Kraft treten* – stupiti na snagu; *außer Kraft setzen* – staviti izvan snage; *außer Zweifel setzen* – staviti izvan sumnje; *im Verhältnis stehen* – biti u vezi/povezan; *in Verwendung stehen* – biti u primjeni; *im Widerspruch stehen* – biti u nesuglasju. U hrvatskom se korpusu također javljaju gotovo doslovno prevedeni dvočlani imenski frazemi¹¹ kao istoznačnice njemačkih imenskih frazema (njihovu glagolsku sastavnicu ne čini funkcionalni glagol, nego je riječ o pravnoj imenskoj frazeologiji). Ta je pojavnost značajno zastupljena u hrvatskom korpusu, no ovdje ćemo navesti samo one primjere koji u sebi nose elemente metafore: *uskratiti pravo* (*das Recht verweigern*), *kršiti pravo* (*das Recht verletzen*), *postaviti branitelja* (*Verteidiger bestellen*), *podići (podnijeti) tužbu* (*Klage erheben*), *uložiti prigovor* (*Berufung/Einspruch einlegen*), *iznositi primjedbe* (*Einwendungen erheben*), *stavljati prijedloge/predlagati* (*Vorschlag machen*), *dati izjavu / izjaviti* (*Äußerung abgeben*), *odbaciti prijavu* (*Anzeige abweisen*), *donijeti presudu/presuditi* (*Urteil fällen*), *donijeti mjere* (*Massnahmen treffen*), *izdati nalog* (*Auftrag stellen*).

Poznato je da hrvatski leksik ne obiluje složenicama poput njemačkoga, pa se njemačke složenice na hrvatski u pravilu prevode po uzorku pridjev + imenica, odnosno kao kolokacije. Brojni su primjeri pravnih kolokacija koje su po svom leksičkom i semantičkom karakteru identične njemačkim izrazima, koje nužno nose obilježja metafore: *kazneni predmet* (*Strafsache*, *Strafangelegenheit*), *uredna dostava* (*ordentliche Zustellung*), *blaža kazna* (*mildere Strafe*), *stvarna nadležnost* (*sachliche Zuständigkeit*). Izvanredni pravni lijek doslovan je prijevod kolokacije *außerordentliches Rechtsmittel*, kao što je slučaj i kod kolokacija *fizička osoba* (u starijoj verziji StPO: *physische Person*, u novijoj *natürliche Person*), *pravna osoba* (*juristische Person*) ili *podignuta optužnica* (*erhobene Anklage*).

¹¹ Vidi: Helbig, Gerhard, Joachim Buscha, (1980). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.

U hrvatskoj pravnoj terminologiji postoje brojni primjeri jezične kreativnosti u odnosu na njemački izvornik. Tipični primjeri su *činjenica* (*die Tatsache*), *vještak* (*der Sachverständige*), *oslobađajuća presuda* (*der Freispruch*), *zatvorska kazna* (*Freiheitsstrafe*), *pouka o pravnom lijeku* (*Rechtsbehelfe*), *rodoskvrnuće* (*Blutschande*).

5. Zaključci na temelju provedenog istraživanja

Iščitavanjem tekstova dviju verzija austrijskog Zakona o kaznenom postupku (iz 1873. i 2006.) utvrđena je značajna zastupljenost metafore u tom korpusu. Na razini imenica pronađeno je ukupno 16 primjera. Među hrvatskim istoznačnicama metafora je slabije zastupljena: samo 6 imenica od ukupno 16 doslovno je prevedeno i nosi metaforična obilježja. Imenice su kao vrsta riječi snažnije zastupljene u kolokaciji s pridjevima metaforične naravi. Takvi su primjeri u korpusu na njemačkom jeziku zastupljeni u 15 slučajeva, od kojih se samo 5 u identičnoj formi i značenju rabi u hrvatskom jeziku i zadržalo je obilježja metafore.

Glagolske metafore snažno su zastupljene u frazemima s funkcionalnim glagolima. Od ukupno 45 takvih primjera ukupno ih je 14 i u hrvatskom korpusu zadržalo obilježje metafore. Uglavnom je riječ o doslovnom prijevodu glagolskih fraza, a tamo gdje je funkcionalni glagol izostavljen u prijevodu, izgubio se i metaforični karakter frazema. U korpusu na njemačkom jeziku snažno su zastupljene i imenske fraze čiji glagolski dio nije funkcionalne naravi prema klasičnoj gramatičkoj klasifikaciji glagola (Helbig/Buscha), nego smo ih zbog čvrste frazeološke veze s određenim imenicama pravnoga karaktera nazvali „pravnim“ funkcionalnim glagolima. Takvi se primjeri u korpusu austrijskog StPO javljaju u 30 slučajeva. U tom dijelu korpusa 18 izraza je i u hrvatskim istoznačnicama zadržalo obilježje metafore, dok se ostali izrazi uglavnom javljaju u formi glagola ili u imenskim frazama čija površinska struktura jasno odražava njihov semantički sadržaj. Zabilježeno je i nekoliko primjera kreiranja novih stručnih riječi i frazema u hrvatskom pravnom idiomu (*činjenica*, *vještak*, *oslobađajuća presuda*, *zatvorska kazna*, *pouka o pravnom lijeku*, *rodoskvrnuće*).

Iz navedenih podataka nameće se zaključak da je, kako u njemačkom, tako i u hrvatskom jeziku prava, s obzirom na objektivnost, neutralnost i egzaktnost kao temeljna stilsko obilježja zakonskoga teksta, i uporaba metafore jedno od njegovih bitnih stilskih obilježja. Rezultati istraživanja ukazuju da je metafora snažnije (nešto manje od 50%) zastupljena u njemačkom pravnom idiomu: u oba teksta austrijskog Zakona o kaznenom postupku pronađeno je 106 različitih primjera metafore u različitim jezičnim oblicima – od samostalnih imenica i glagola do glagolskih i imenskih frazema i kolokacija. U hrvatskom se korpusu metafora uglavnom javlja kao doslovan prije-

vod njemačkog izvornog izraza i zastupljena je u znatno manjoj mjeri nego u njemačkom jeziku (50 primjera). Prijevodni su se postupci i metode uglavnom kretali od uporabe izvedenica (rjeđe složenica) i semantički adekvatnih frazema i izraza do jezičnog stvaranja novih riječi i izraza čije semantičko polje reflektira značenje izvornog stručnog izraza na njemačkom jeziku.

Dobiveni rezultati također se mogu protumačiti kao indikator da je i učestala uporaba metaforičnih izraza jedan od razloga složenosti i kompleksnosti njemačkoga jezika prava, što je već stoljećima predmet rasprava njemačkih jezikoslovaca i pravnih stručnjaka.¹²

Korpus:

- Krapac, Davor (2006). *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskoga kaznenog i postupovnog prava: redakcijski pročišćeni tekst nakon novele od 13. listopada 2006.* Zagreb: Narodne novine.
- Mitterbacher, Julius (1882). *Die Strafprozessordnung für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder der österreichisch-ungarischen Monarchie vom 23. Mai 1873 und deren Einführungsgesetz.* Wien: Manzsche k.k. Hofverlags- und Universitätsbuchhandlung.
- Strafprozessordnung – StPO (2006). *BGBI Nr. 102/2006.* <http://www.ibiblio.org/ais/stpo.htm>

Literatura

- Busse, D.(1992): *Recht als Text.* Tübingen, Reihe Germanistische Linguistik.
- Gačić, Milica (2009). *Od riječi do riječi.* Zagreb: Profil.
- Gavella, N., M. Alinčić, P. Klarić, K. Sajko, T. Tumbri, Z. Stipković, T. Josipović, I. Gliha (1994). *Hrvatsko građanskopravno uređenje i kontinentalnoeuropski pravni krug.* Zagreb: Sveučilišna tiskara.
- Gierke, O. (1896). *Das bürgerliche Gesetzbuch und der deutsche Reichstag.* Berlin.
- Götze, Lutz, Gabriele Pommerin-Götze, Ulla Mayer (2000). *Bertelsmann Schüler-Grammatik.* München: Bertelsmann Lexikon Verlag Gütersloh.

¹² Usp.:Günther, L. (1898). *Recht und Sprache. Ein Beitrag zum Thema vom Juristendeutsch.* Berlin:Heymanns Verlag; Busse, D.(1992): *Recht als Text.* Tübingen, Reihe Germanistische Linguistik; Sandrini, Peter (1999) (Hrsg): *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache,* Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Günther, Lothar (1898). *Recht und Sprache. Ein Beitrag zum Thema vom Juristendeutsch*. Berlin: Karl Heymanns Verlag.
- Helbig, Gerhard, Joachim Buscha, (1980). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Jakić, Hurm, (1991). *Hrvatsko-njemački rječnik; Kroatisch-deutsches Wörterbuch*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kühn, Peter (2001). *Juristische Fachtexte*. U: Helbig et al. (Hrsg): *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch*. Berlin - New York: W. de Gruyter, (582–594).
- Sandrini, Peter (1999) (Hrsg): *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Šarčević, Susan – Sokol, Nina – Topolnik, Vladimira (2009). *Njemački za pravnike – Deutsch für Juristen*. Zagreb: Narodne novine.
- Weber, Siegfried (1995). *Sprache und Recht*. Chemnitz: Universität Chemnitz.

Ljubica KORDIĆ

METAPHOR IN GERMAN AND CROATIAN LEGAL LANGUAGE

Historical foundation of Croatian legal system in the law and legislation of the Austro-Hungarian Monarchy has been reflected on the language of law in Croatia. This influence was primarily caused by translation of Austro-Hungarian laws from German into Croatian, especially by literary translations of some legal terms and phrases. Some examples of usage of metaphor in German legal language and their Croatian equivalents are especially interesting from linguistic point of view. The aim of this scientific paper is to explore the frequency of usage of metaphor as stylistic feature in the texts of Austrian Criminal Procedural Law (issues from 1873 and 2006) and Croatian Criminal Procedural Law (from 2006) and to analyse which linguistic means and methods are used in translation of lexically different forms of metaphor from German into Croatian. In the research the autor applies comparative analysis of the examples found in German and Croatian corpus, as well as historical approach to changes in usage of metaphoric terms and phrases in the old and contemporary version of the text of Austrian Criminal Procedural Law.

Key words: *Language of law, German, Croatian, metaphor, legal terminology and phraseology*